

The Master Architect Series

mecanoo

Francine Houben

images
Publishing

mecanoo

Francine Houben

Photography/Fotografie: Christian Richters

Text/Teksten: Aaron Betsky, Ruud Brouwers, Francine Houben

Content/Inhoud

Mecanoo – from fragmentation to the moulding of form		Headquarters BBC Scotland, Glasgow, U.K.	
Mecanoo – van fragmentarisch naar monumentaal	7	Hoofdkantoor BBC Schotland, Glasgow, Groot-Brittannië	98
Francine Houben's well-spoken modernism		Residential area Nieuw Terbregge, Rotterdam	
Francine Houben's welsprekende modernisme	13	Woonbuurt Nieuw Terbregge, Rotterdam	100
Ruud Brouwers		Swimming pool and sports centre het Marnix, Amsterdam	
10 Statements	19	Zwembad en sportcentrum het Marnix, Amsterdam	106
Francine Houben		Laboratory building and knowledge centre Novartis, Basle, Switzerland	
Twelve houses and a hotel	41	Laboratoriumgebouw en kenniscentrum Novartis, Bazel, Zwitserland	110
Twaalf huizen en een hotel		World Health Organization offices, Geneva, Switzerland	
Francine Houben		Kantoor Wereldgezondheidsorganisatie, Genève, Zwitserland	114
Analyses and intuition, dreams about innovation		Theatre de Trust, Amsterdam	
Analyse en intuïtie, dromen over innovatie	45	Theater de Trust, Amsterdam	118
Francine Houben		Faculty for Economics and Management, Utrecht	
Mecanoo House of Cards	56	Faculteit voor Economie en Management, Utrecht	124
Chapel Saint Mary of the Angels, Rotterdam		Library Delft University of Technology	
Kapel Heilige Maria der Engelen Rotterdam	58	Bibliotheek Technische Universiteit Delft	132
Castle ruins with museum, Deurne		Campus Delft University of Technology	
Kasteelruïne met museum, Deurne	66	Campus Technische Universiteit Delft	142
Residential area Prinsenland, Rotterdam		Residential area Herdenkingsplein, Maastricht	
Woonbuurt Prinsenland, Rotterdam	68	Woonbuurt Herdenkingsplein, Maastricht	144
Theatre and congress centre La Llotja, Lleida, Spain		Theatre de Toneelschuur, Haarlem	
Theater en congrescentrum La Llotja, Lleida, Spanje	72	Theater de Toneelschuur, Haarlem	148
Learning Centre École Polytechnique Fédérale de Lausanne, Switzerland		Stage design for opera, Brussels	
Learning Centre École Polytechnique Fédérale de Lausanne, Zwitserland	78	Operadecor, Brussel	154
The Citadel, Alexander military barracks, The Hague		National Heritage Museum, Arnhem	
De Citadel, Alexanderkazerne, Den Haag	80	Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem	156
Primary schools, multifunctional centre, day-care centre and sports hall Hogevel, The Hague		Business – and innovation centre FiftyTwoDegrees, Nijmegen	
Basisscholen, multifunctioneel centrum, kinderdagverblijf en sporthal Hogevel, Den Haag	86	Business – en innovation centre FiftyTwoDegrees, Nijmegen	164
Municipal offices and train station, Delft			
Stadskantoor en stationshal, Delft	94		

Retail Park Westermaat Square, Hengelo		National Performing Arts Center, Kaohsiung, Taiwan	228
Retailpark Plein Westermaat, Hengelo	174		
Apartment building de Zilverreiger, Amsterdam		Skyscraper Montevideo, Rotterdam	
Appartementengebouw de Zilverreiger, Amsterdam	180	Wolkenkrabber Montevideo, Rotterdam	234
Bijlmerpark, Amsterdam		Mecanoo Blue, Composition, Contrast, Complexity, 4th International Biennial of Architecture 1999, São Paulo, Brazil	
Bijlmerpark, Amsterdam	184	Mecanoo Blue, Composition, Contrast, Complexity, 4 ^e Internationale Architectuur Biënnale 1999, São Paulo, Brazilië	244
Courthouse, Trento, Italy			
Gerechtsgebouw, Trento, Italië	186	First International Architecture Biennale Rotterdam 2003	
Palace of Justice, Córdoba, Spain		Eerste Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam 2003	246
Paleis van Justitie, Córdoba, Spanje	188		
Canadaplein Cultural Centre and Theatre de Vest, Alkmaar		Curriculum vitae	248
Cultureel Centrum Canadaplein en Theater de Vest, Alkmaar	192		
Isala College, Silvolde		Mecanoo's	252
Isala College, Silvolde	198		
World Trade Center renovation, Rotterdam		Project specifications	
Renovatie World Trade Center, Rotterdam	204	Projectgegevens	258
Museum for fashion and fashion school MOdAM, Milan, Italy		Bibliography	
Modemuseum en modeschool MOdAM, Milaan, Italië	210	Bibliografie	264
Residential area Vondelparc, Utrecht		Prizes	
Woonbuurt Vondelparc, Utrecht	212	Prijzen	270
Office villa Maliebaan, Utrecht		Exhibitions	
Kantoorvilla Maliebaan, Utrecht	216	Tentoonstellingen	272
House with studio, Rotterdam			
Huis met studio, Rotterdam	222		

mecanoo
Francine Houben

architecture must appeal to all the senses and
intellectual, conceptual and visual game
in the end is the arrangement of form
Francine Houben. mecanoo.
What? What? What?
What? What? What?
What? What? What?

mecanoo

Francine Houben

Photography/Fotografie: Christian Richters

Text/Teksten: Aaron Betsky, Ruud Brouwers, Francine Houben

Content/Inhoud

Mecanoo – from fragmentation to the moulding of form		Headquarters BBC Scotland, Glasgow, U.K.	
Mecanoo – van fragmentarisch naar monumentaal	7	Hoofdkantoor BBC Schotland, Glasgow, Groot-Brittannië	98
Francine Houben's well-spoken modernism		Residential area Nieuw Terbregge, Rotterdam	
Francine Houben's welsprekende modernisme	13	Woonbuurt Nieuw Terbregge, Rotterdam	100
Ruud Brouwers		Swimming pool and sports centre het Marnix, Amsterdam	
10 Statements	19	Zwembad en sportcentrum het Marnix, Amsterdam	106
Francine Houben		Laboratory building and knowledge centre Novartis, Basle, Switzerland	
Twelve houses and a hotel	41	Laboratoriumgebouw en kenniscentrum Novartis, Bazel, Zwitserland	110
Twaalf huizen en een hotel		World Health Organization offices, Geneva, Switzerland	
Francine Houben		Kantoor Wereldgezondheidsorganisatie, Genève, Zwitserland	114
Analyses and intuition, dreams about innovation		Theatre de Trust, Amsterdam	
Analyse en intuïtie, dromen over innovatie	45	Theater de Trust, Amsterdam	118
Francine Houben		Faculty for Economics and Management, Utrecht	
Mecanoo House of Cards	56	Faculteit voor Economie en Management, Utrecht	124
Chapel Saint Mary of the Angels, Rotterdam		Library Delft University of Technology	
Kapel Heilige Maria der Engelen Rotterdam	58	Bibliotheek Technische Universiteit Delft	132
Castle ruins with museum, Deurne		Campus Delft University of Technology	
Kasteelruïne met museum, Deurne	66	Campus Technische Universiteit Delft	142
Residential area Prinsenland, Rotterdam		Residential area Herdenkingsplein, Maastricht	
Woonbuurt Prinsenland, Rotterdam	68	Woonbuurt Herdenkingsplein, Maastricht	144
Theatre and congress centre La Llotja, Lleida, Spain		Theatre de Toneelschuur, Haarlem	
Theater en congrescentrum La Llotja, Lleida, Spanje	72	Theater de Toneelschuur, Haarlem	148
Learning Centre École Polytechnique Fédérale de Lausanne, Switzerland		Stage design for opera, Brussels	
Learning Centre École Polytechnique Fédérale de Lausanne, Zwitserland	78	Operadecor, Brussel	154
The Citadel, Alexander military barracks, The Hague		National Heritage Museum, Arnhem	
De Citadel, Alexanderkazerne, Den Haag	80	Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem	156
Primary schools, multifunctional centre, day-care centre and sports hall Hogevel, The Hague		Business – and innovation centre FiftyTwoDegrees, Nijmegen	
Basisscholen, multifunctioneel centrum, kinderdagverblijf en sporthal Hogevel, Den Haag	86	Business – en innovation centre FiftyTwoDegrees, Nijmegen	164
Municipal offices and train station, Delft			
Stadskantoor en stationshal, Delft	94		

Retail Park Westermaat Square, Hengelo		National Performing Arts Center, Kaohsiung, Taiwan	228
Retailpark Plein Westermaat, Hengelo	174		
Apartment building de Zilverreiger, Amsterdam		Skyscraper Montevideo, Rotterdam	
Appartementengebouw de Zilverreiger, Amsterdam	180	Wolkenkrabber Montevideo, Rotterdam	234
Bijlmerpark, Amsterdam		Mecanoo Blue, Composition, Contrast, Complexity, 4th International Biennial of Architecture 1999, São Paulo, Brazil	
Bijlmerpark, Amsterdam	184	Mecanoo Blue, Composition, Contrast, Complexity, 4 ^e Internationale Architectuur Biënnale 1999, São Paulo, Brazilië	244
Courthouse, Trento, Italy			
Gerechtsgebouw, Trento, Italië	186	First International Architecture Biennale Rotterdam 2003	
Palace of Justice, Córdoba, Spain		Eerste Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam 2003	246
Paleis van Justitie, Córdoba, Spanje	188		
Canadaplein Cultural Centre and Theatre de Vest, Alkmaar		Curriculum vitae	248
Cultureel Centrum Canadaplein en Theater de Vest, Alkmaar	192		
Isala College, Silvolde		Mecanoo's	252
Isala College, Silvolde	198		
World Trade Center renovation, Rotterdam		Project specifications	
Renovatie World Trade Center, Rotterdam	204	Projectgegevens	258
Museum for fashion and fashion school MOdAM, Milan, Italy		Bibliography	
Modemuseum en modeschool MOdAM, Milaan, Italië	210	Bibliografie	264
Residential area Vondelparc, Utrecht		Prizes	
Woonbuurt Vondelparc, Utrecht	212	Prijzen	270
Office villa Maliebaan, Utrecht		Exhibitions	
Kantoorvilla Maliebaan, Utrecht	216	Tentoonstellingen	272
House with studio, Rotterdam			
Huis met studio, Rotterdam	222		

Mecanoo – from fragmen- tation to the moulding of form

Aaron Betsky

Mecanoo – van fragmen- tarisch naar monumentaal

Aaron Betsky

In twenty five years, Mecanoo has evolved from the insertion of fragments to the moulding of form; from the assembly of parts to the production of singular shapes. Still evident is the contrast in materials and the quest for the perfect mould for public space. Along the way, Mecanoo has created some of the most beautiful compositions – indoors and outdoors – one can find in Dutch architecture and architecture abroad.

From the earliest projects this office produced in the early 1980s, to the latest monuments, the work has been an assembly of pieces coming from, referring to or making sense out of its context. The firm name is derived from the 'Mecanoo' construction set. And actually, Mecanoo practices architecture in the same way: assembling a coherent whole from different parts.

Francine Houben is one of the few woman architects to have reached a position of eminence in the field of architecture; this has much to do with the particular qualities of her work. With her office Mecanoo, she makes buildings whose organisation is rational and that fit into their site, but that present themselves as strong, yet fluid forms. These are neither abstract, technocratic assemblies, nor are they isolated bravura monuments. Instead, they are coherent and sensuous objects that Houben presents in sweeping, cartoon-like imagery full of strong colour. Technical, humane and playful aspects of the program are combined into one form. In our society, such a focus on form, sensuality and a de-emphasizing of technical issues while creating sensible structures, is associated – for better or for worse – with

femininity, and Houben exhibits the best qualities one could associate with this state of half of the population.

Houben's architecture has its roots in the 70s; a time when students had to decide (in the Dutch context, and particularly in the context of the Technical University of Delft, where Francine Houben studied) between the belief in the human-scale and structuralism as taught by the likes of Herman Hertzberger and Aldo van Eyck, and the belief in an 'autonomous architecture'. On an international level, the debate between the systems aesthetics of the late moderns (or 'Whites') and the historical allusions of the Postmodernists ('Greys') at times became entangled with questions about whether building should be either a technically or craft-driven activity, or a social project. Mecanoo's answer was to do 'both and'; they wanted to make a contextual and socially responsive architecture that articulated itself as complex bits and pieces and yet came together to create an iconic and clearly recognisable image. Early building designs, such as the Kruisplein housing project in Rotterdam, the competition-winning design of 1980 that was the start of Mecanoo, and the '1989 Building' at the Hillekop in Rotterdam, showed how they could do it.

It was in Francine Houben's own house, completed in Rotterdam in 1991 and recently added on to, that the fragments and free-floating planes and additions became the whole work. There were glass walls, counter-planes and bamboo sunscreens all sliding around an open, split-

In vijftientig jaar heeft Mecanoo een evolutie doorgemaakt van het inpassen van fragmenten naar het modelleren van vorm, van de assemblage van onderdelen naar het creëren van gebouwen met een uitgesproken gestalte. Wat daarbij constant is gebleven, is het spel met contrasten in materiaal en het zoeken naar de perfecte inpassing en omkleiding van de openbare ruimte. Door de jaren heeft Mecanoo enkele van de mooiste en zorgvuldigste composities - zowel binnen als buiten - gecreëerd die men in de Nederlandse architectuur, en ook daarbuiten, kan vinden.

Van de eerste ontwerpen uit het begin van de jaren tachtig tot aan de monumentale bouwwerken van de laatste jaren is het werk een assemblage van onderdelen die zijn ontleend aan de context, ernaar verwijzen of er betekenis aan geven. Het bureau ontleent haar naam aan het montagespeelgoed 'Meccano'. En eigenlijk werkt Mecanoo net zo: het monteren van een samenhangend geheel uit afzonderlijke onderdelen.

Francine Houben is een van de weinige vrouwelijke architecten die in haar vakgebied een prominente positie heeft verworven en dat heeft zonder twijfel te maken met de bijzondere kwaliteiten van haar werk. Met haar bureau Mecanoo ontwerpt ze gebouwen met een rationele indeling, goed ingepast in hun omgeving en die zichzelf tonen als strakke maar tegelijkertijd ook vloeiende vormen. Het zijn geen abstracte, technocratische gebouwen of op zichzelf staande bravourestukken. Wat Houben in een vlotte, cartooneske beeldtaal vol sterke kleuren presenteert zijn samenhangende en fijnzinnige objecten. Technische, humane en speelse aspecten van de opgave worden in één vorm gecombineerd. Zo'n nadruk op vorm en sensualiteit, en

zo'n schijnbare verdoezeling van de technische aspecten in de productie van een gebruiksobject wordt – terecht of onterecht – in onze maatschappij geassocieerd met vrouwelijkheid. Francine Houben laat de beste kwaliteiten zien die men met die helft van de mensheid associeert.

Houben's architectuur is geworteld in de jaren zeventig, een tijd waarin studenten (in Nederland, en zeker aan de Technische Universiteit Delft waar Francine Houben studeerde) moesten kiezen tussen het geloof in de menselijke maat en het structuralisme - zoals gedoceerd door Herman Hertzberger en Aldo van Eyck - en het geloof in een 'autonome architectuur'. Op internationaal niveau raakte het debat tussen de systeem-esthetiek van de late modernisten (de 'witte' architectuur) en de historische toespelingen van de postmodernisten (de 'grijze') soms verstrikt in kwesties als de vraag of bouwen een door de techniek dan wel het ambacht gedreven activiteit was, of juist een sociaal project. Het antwoord van Mecanoo was 'en-en-en': een op de context en de maatschappij betrokken architectuur die zich uitdrukt in complexe onderdelen en toch een iconisch en herkenbaar totaalbeeld oplevert. Vroege ontwerpen, zoals de jongeren- huisvesting aan het Kruisplein in Rotterdam, het prijswinnende ontwerp uit 1980 dat het begin van Mecanoo vormde, en het '1989-gebouw' op de Hillekop in Rotterdam laten dit al zien.

Het was in Francine Houben's eigen woonhuis in Rotterdam, voltooid in 1991 en onlangs uitgebreid, dat de fragmenten, vrij zwevende vlakken en losse onderdelen tot een geheel kwamen. Het huis is een complex van glazen muren, gesloten vlakken en bamboe-zonweringen die allemaal schuiven rond een

level space that was as free as Houben could make it. The building stands at the end of a small canal, next to a row of brick houses and manages to continue the open void created by the water while holding to the building line to its side. As with many houses built by architects for themselves, it sums up the idealised version of what Mecanoo wanted to achieve in their residential architecture of sensual rationalism.

In their work on public buildings, Mecanoo took over some of these same motifs, but also expanded on another strain in their work. Picking up on expressive modernists such as the Finnish architect Alvar Aalto, they became interested in how a sense of both community and of belonging to a place could be expressed with a large, inclusive gesture that had the shape of a wave or a fan. They also picked up on Aalto's way of contrasting tightly packed, double-loaded 'bar' buildings with free-form places of assembly. The Almelo Library of 1994 and the Isala College in Silvolde of 1995 illustrate this method of working wherein the reading room and the auditorium respectively take on the role of the special element. In the National Heritage Museum in Arnhem of 2000, this element takes on the form of a boulder that has gained its freedom from a long free-standing wall behind which is hidden a rectangular pavilion. Here the element is a collage of varied bricks made out of the clay from the Dutch rivers, joined in differentiated ways to illustrate the variety of effects possible with this standard Dutch building methodology. In all these cases, the design produces an efficient housing for functions, cloaked in a

open split-levelruimte. Het is een huis zo vrij als Houben zich maar kon voorstellen. Het huis staat aan het eind van een sloot, naast een rij Rotterdamse bakstenen huizen; het trekt enerzijds de leegte van het water door terwijl het anderzijds de rij buurwoningen afsluit. Zoals veel woningen die architecten voor zichzelf bouwen, is dit het ideaaltipe geworden van wat Mecanoo met haar sensueel-rationele woningarchitectuur wilde bereiken.

Bij het ontwerpen van openbare gebouwen gebruikte Mecanoo veel van deze elementen, maar tegelijkertijd werd een ander aspect van hun werk versterkt. Geïnspireerd door expressieve modernisten als de Finse architect Alvar Aalto raakten ze steeds meer geïnteresseerd in de mogelijkheid een gevoel van geborgenheid en gemeenschapszin uit te drukken in een groot omvattend gebaar in de vorm van een golf of een waaier. Ook volgden ze Aalto in de manier waarop hij compacte, dubbel-gelaagde 'schijfgebouwen' contrasteerde met assemblages van vrije vormen. De bibliotheek van Almelo uit 1994 en het Isala College in Silvolde uit 1995 illustreren deze werkwijze, waarin respectievelijk de leeszaal en de aula de rol van het bijzondere element spelen. In het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem uit 2000 neemt dit element de vorm aan van een zwerfkei die zich losmaakt uit een lange, vrijstaande muur waarachter een rechthoekig paviljoen verscholen gaat. De muur verhaalt de geschiedenis van de Nederlandse bouwtraditie, die de klei van de Nederlandse rivieren gebruikte om vele soorten bakstenen te fabriceren, in de vorm van een compositie met een grote diversiteit aan regionale bakstenen, metselverbanden en vakmanschap. In al deze gevallen is het ontwerp een efficiënte functionele behuizing, in een verpak-

manner that carefully considers circulation, light and the other basic elements that impact how a building is used and perceived, in combination with an expressive element articulating the communal nature of the work.

During the 1990s, Mecanoo became interested in the fragmentary and the remaining. The purest expression of this exploration was the unbuilt project for a museum and nature centre that was to be inserted into the ruins of the castle at Deurne (1994), undoubtedly one of the firm's most evocative designs. Theatre de Trust in Amsterdam (1996) and Cultural Centre Canadaplein and Theater de Vest in Alkmaar (2000) continued this exploration into renovation and alterations of existing monuments. Here Mecanoo dropped the overall orthogonal volumes and curved elements that characterised their earlier work in favour of just the sliding walls and screens. These they liberated from any sense of having a body, while often highly marking them with bright colours or strong textures. Between old and new elements, light and circulation snaked their way through space that was implied rather than enclosed.

In the same period, Mecanoo began building compositions of fragments that became self standing forms. The contrast between the multifunctional project with apartments, offices, a police station and galleries on the Rochussenstraat in Rotterdam of 1995 and the tower of the Park Hotel (1992) that faces it is instructive. While the façade of the Rochussenstraat is a continuation of the street that here

king waarin zorg en aandacht is besteed aan de manier waarop circulatie, licht en andere primaire elementen het gebruik en de beleving van een gebouw beïnvloeden. Dit alles combineerde Mecanoo met een expressief element dat het openbare en gemeenschapskarakter van het totale ontwerp uitdraagt.

In de loop van de jaren negentig raakte Mecanoo geïnteresseerd in de compositie van het bestaande - dat wat op een plek werd aangetroffen - en het onaffe. Het meest zuivere uitvloeisel van dit onderzoek was het onuitgevoerde ontwerp uit 1994 van een museum en centrum voor natuureducatie, dat ingevoegd moest worden in de ruïne van het kasteel in Deurne. Het is zonder twijfel een van de meest evocatieve ontwerpen van het bureau. Met Theater de Trust in Amsterdam (1996) en Cultureel Centrum Canadaplein en Theater de Vest in Alkmaar (2000) werd deze onderzoekslijn doorgetrokken naar restauraties en ingrepen in bestaande monumenten. Hier liet Mecanoo de doorgaans rechthoekige volumes en golvende elementen die kenmerkend waren voor hun eerdere werk varen, ten gunste van louter schuivende wanden en schermen. Deze werden bevrijd van het gevoel dat ze een solide vorm hadden en vaak gemarkeerd met bonte kleuren en markante texturen. Tussen de oude en de nieuwe elementen vinden licht en circulatie een weg die de architectuur aanduiden of mogelijk maken zonder deze echt te definiëren.

In dezelfde periode begon Mecanoo composities van louter fragmenten te bouwen als op zichzelf staande vormen. De contrasten tussen het multifunctionele gebouw met ondermeer woningen, kantoren, politiepост en galleries in de Rochussen-

begins to come apart into the familiar elements of screens, balconies and free planes, the hotel tower is a free form that arises between older structures. Though it may be related to earlier wave shapes, it is also deliberately fragmentary.

And Mecanoo went underground. Returning to the Technical University of Delft where Francine Houben started out, she placed the mass of the university library (1998) under a field of grass that lifts gently up over the central hall. It was a way of deferring to the adjacent Aula Building by van den Broek and Bakema (1966) and its modernist bombast, but also reground the building in the landscape. The grass roof is a fragment of the flat meadows Houben proposed for the existing buildings on the university campus. A conical tower containing reading rooms and taking the place of the traditional church steeple pierces this curved roof. An enormous blue wall covered with books stands for an emblem of learning. Here Mecanoo's work transforms from fragmentary to monumental. It marks a public place with its form as well as with the space it provides. By monumental I mean that the architecture is both a way of fixing the building's function in a historical consciousness of important building types and a way of presenting something new and larger than daily life. This magnificent non-building does that, but also leaves room for the existing world while it somehow slowly, magically rises up as an emblem of a fully coherent and mature architecture that stands for and encloses a shared space. This is also the case with the smaller underground office addition Mecanoo designed in

2000 on the Maliebaan in Utrecht at around the same time. In the last few years, Francine Houben has been pursuing more work in other countries. She is choosing a more outspoken language of forms, leading to a more self-consciously monumental, shaped and integrated architecture. It is as if all the scrims and screens, waves and rectangles, blobs and boxes and fragmentary forms are being compressed into singular forms. Certainly this process had been aided by the advent of sophisticated computer modelling techniques, but it also comes out of Houben's concern for the making of recognisable form in a world she sees as becoming increasingly complex, faster paced and difficult to comprehend.

As Curator of the First International Architecture Biennale Rotterdam in 2003 and as Professor at TU Delft since 2000, she made the argument for buildings to be as recognisable from one's daily mobility as by automobile or train. She analysed the kinds of landscapes in which we find ourselves more and more, no matter where we are in the world. She then proposed a range of typologies with which one can design the highway, ranging from the Las Vegas-typology with buildings acting as advertisements, to the Bali-typology with buildings no taller than a tree. She illustrates these ideas with simple cartoons. Houben now has a much more clear and singular focus: how can she create a "sensual modernism" that will give us understandable, humane, collective and yet open spaces?

Her answer has come in buildings that are increasingly solid, both in the literal and the metaphorical sense. The

straat uit 1995 en de toren van het Parkhotel (1992) ertegenover zijn in dit opzicht exemplarisch. Terwijl de gevelwand van de Rochussenstraat een verlenging is van de straat, die hier uiteen valt in de vertrouwde elementen van schermen, balkons en vrije vlakken, is de hoteltoren een vrije vorm die oprijst tussen bestaande gebouwen. Hoewel de vorm van de toren verwantschap vertoont met eerdere golfvormen lijkt deze ook opzettelijk fragmentarisch.

En Mecanoo ging ondergronds. Bij de TU Delft waar Francine Houben studeerde, begroef ze de grote massa van de universiteitsbibliotheek van de TU Delft (1998) onder een grasveld dat ze zorgvuldig over de centrale hal trok. Het was een manier om een *modus vivendi* te vinden met het bombastische modernisme van de naastgelegen aula van Van den Broek en Bakema (1966), maar ook om dit gebouw opnieuw te verankeren in het landschap. Het grasdak is een voortzetting van de grasvelden die zij voorstelde om de bestaande gebouwen op de campus mee te omgeven. Een kegelvormige toren met leeszalen doorboort het hellende dak en vervult de functie van de traditionele kerktoeren. Een enorme blauwe boekenwand staat symbool voor het leren. Hier maakt het werk van Mecanoo de overgang van fragmentarisch naar monumentaal. Het gebouw markeert en creëert openbare ruimte. Met 'monumentaal' bedoel ik dus dat de architectuur zowel een manier is om de functie van een gebouw te verankeren in het historisch bewustzijn van belangrijke gebouwtypes, als om iets te presenteren dat nieuw is en groter dan het dagelijks leven. Dit magnifieke gebouw dat geen gebouw wil zijn doet dat, maar laat ook ruimte voor het bestaande waaruit het bijna terloops en magisch oprijst als

symbool van een samenhangende, rijpe architectuur. Dit geldt ook voor de ondergrondse uitbreiding met kantoorruimte die Mecanoo in 2000 ontwierp op de Maliebaan in Utrecht.

In de afgelopen jaren is Francine Houben veel meer in andere landen gaan werken. Tegelijkertijd kiest ze voor een meer zelfbewuste vormtaal. Deze beide ontwikkelingen hebben geleid tot een meer zelfbewust vormgegeven en geïntegreerde architectuur. Het is alsof alle schermen en panelen, golven en rechte hoeken, organische vormen, schijven en brokstukken worden samengeballd in één vorm. Natuurlijk is dit proces bevorderd door de opkomst van geavanceerde digitale modelleringstechnieken, maar het vloeit ook voort uit Houbens streven naar een herkenbare architectonische vorm, in een wereld die in haar ogen ingewikkelder, sneller en moeilijker te vatten wordt.

Als curator van de Eerste Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam in 2003, en sinds 2000 als hoogleraar aan de TU Delft, heeft ze gepleit voor een architectuur die herkenbaar is, wanneer ze wordt gezien vanuit de dagelijkse mobiliteit zoals de auto en de trein. Ze analyseert het soort landschappen waarin we, waar ter wereld ook, steeds meer verkeren. Op grond daarvan heeft ze een serie typologieën voorgesteld waarmee je de snelweg kunt vormgeven, variërend van de Las Vegas-typologie met gebouwen die reclameobjecten zijn geworden tot de Bali-typologie met gebouwen niet hoger dan een boom. Ze illustreert deze ideeën met eenvoudige cartoons. Houben heeft nu een veel meer toegespitste en heldere focus: hoe een 'sensueel modernisme' te creëren dat ons begrijpelijke, humane, collectieve en toch open ruimtes kan brengen.

genesis of this new monumentality is the small Chapel Saint Mary of the Angels in a Catholic cemetery in Rotterdam. Completed in 2001, it is no more than a continuous curve hovering over the ruins of a former church. It indicates a bounded realm, a place of contemplation and mourning. That is the essence of architecture: with one gesture, it marks and makes a place that is an intensification of the existing terrain without removing anything from it.

FiftyTwoDegrees (2007), a new office and lab building for Phillips Semiconductors (now NXP) in the Dutch town of Nijmegen continues the theme of the Delft library by lifting the nearby meadow up over much of the new program of communal spaces. Houben brought the different program elements together into one clear form that is a deformation of the existing landscape and that bridges over an existing road to the Goffert park to form the base for an iconic tower. This 17-storey building bent and leaning forward, is an enigmatic monument to the 'cutting edge' in technology. Clad in aluminium and glass plates that together create a pixel pattern, the tower is as clear a symbol of new technology as anybody in the Netherlands has made.

Houben's other foray into high-rise design, the Montevideo Tower completed in 2005, is an even clearer example of the assemblage monumentality long inherent in Mecanoo's work. Instead of trying to make a skyscraper that looks like a telescoping tower or an abstract piece of sculpture at an urban scale, Houben designed the 152-metre-high mixed-use structure as a collection of fragments of resi-

dential and office buildings, abstracted and composed into a coherent whole. The orange-red, black and silver volumes stack up together, promising a construction that is even higher than the actual behemoth while becoming a continuation of the city around it.

In all these structures, Houben seems to have condensed and perfected the methods of assembly and composition that have long marked Mecanoo's work. Now she is pushing the firm to go off in other directions as well. Mecanoo has developed a substantial practice in urban and landscape design. Instead of proposing either grand masterplans with sweeping vistas and straight boulevards, but also instead of the fragmented infill and accretionary urbanism that marks so much Dutch planning, she has proposed new parks and neighbourhoods that have a clear scale and definition, but are open for multiple uses and interpretations. The Glass Village, her proposal for the re-use of an area of intensive greenhouse cultivation in the West of the Netherlands proposes using the familiar forms that mark this landscape, but enlarging the greenhouses to several levels. They become monumental, but also more efficient. New housing and retail would then help buffer the scale of this new construction and integrate its large gestures and functions with the surrounding neighbourhoods.

In the Bijlmerpark, the crown in a large-scale urban renewal area with housing and recreation in the outskirts of Amsterdam, Houben proposed a romantic landscape that is the essence of a traditional park, abstracted, cleared out

Haar antwoord op dit vraagstuk komt in de vorm van veel solidere gebouwen, zowel letterlijk als figuurlijk. De kiem voor deze nieuwe monumentaliteit ligt in de kleine Kapel Heilige Maria der Engelen uit 2001 op een Rotterdamse begraafplaats. De kapel is niet meer als een doorgaande curve die zweeft boven de fundamenteën van een eerdere kapel. De curve bakent een beschermd terrein af, een plek voor contemplatie en rouw. Dat is de essentie van architectuur. Met één gebaar wordt een plek gemarkeerd en vormgegeven, wordt het bestaande geïntensiveerd zonder er iets uit weg te nemen.

Het thema van de TU bibliotheek in Delft wordt doorgetrokken in FiftyTwoDegrees uit 2007, een nieuw kantoor- en laboratoriumgebouw voor Philips Semiconductors (nu NXP) in Nijmegen, waar een groot deel van het nieuwe programma voor gemeenschappelijke ruimtes ook is ondergebracht onder een opgetild grasveld. Houben bracht de verschillende programmaonderdelen samen in één heldere vorm, die het bestaande golvende landschap van het aangrenzende Goffertpark oppakt en als een brug over een bestaande verkeersweg tilt. Het nieuwe landschap dient als basis voor een iconische toren. Het geknikte gebouw, zeventien verdiepingen hoog, is een mysterieus monument, 'technologie op het scherpst van de snede'. Bekleed met platen aluminium en glas die samen een pixelpatroon vormen, is de toren een helder symbool van nieuwe technologie, het beste wat op dit gebied in Nederland is gemaakt. De in 2005 voltooide Montevideotoren, is een nog sprekender voorbeeld van monumentale assemblage die kenmerkend is voor het werk van Mecanoo. In plaats van een traditionele wolkenkrabber te ontwerpen met een brede plint en een

smaller gedeelte in het midden, of een abstracte sculptuur op de schaal van de stad, maakte Houben van de ruim 152 meter hoge woon/werktoeren een verzameling geabstraheerde volumes met appartementen en kantoren, die tot een samenhangend geheel is gecomponeerd. De orangerode, zwarte en zilveren volumes zijn gestapeld tot een hoog oprijzende constructie, die de indruk wekt veel hoger te zijn dan hij al is en toch een voortzetting van de omringende stad vormt.

In al deze bouwwerken lijkt Houben de assemblage- en compositiemethoden, die het werk van Mecanoo kenmerken, te hebben samengebonden en geperfectioneerd. Tegelijkertijd is ze altijd op zoek naar een weids spectrum. Mecanoo heeft een serieuze praktijk in stedenbouwkundig- en landschapsontwerp opgebouwd. In plaats van grootse masterplannen met weidse vergezichten en strakke boulevards, of het fragmentarische inbreien en aangroeien dat in de Nederlandse stadsontwikkeling zo veel voorkomt, heeft ze nieuwe parken en wijken voorgesteld met een heldere schaal en afbakening, waarin openheid blijft voor meerdere gebruiksmogelijkheden en interpretaties. Het Glazen Dorp, haar voorstel voor de reorganisatie van de Zuidplaspolder, een gebied met intensieve glastuinbouw in Zuid-Holland, maakt gebruik van de vertrouwde vormen die karakteristiek zijn voor dit landschap. Tegelijkertijd stapelt ze de kassen waardoor ze substantiëler en dus monumentaler worden, maar vooral ook efficiënter in grond en energiegebruik. De toevoeging van woningen, retail en voorzieningen brengen evenwicht in de schaal van Het Glazen Dorp en integreert de grote lijnen en functies van de omliggende dorpen.

and made more forceful in its contours. She would like to use housing and parking, along with trees, to mark the edges of this new open space, again creating a sensitive, but clear transition to the existing surroundings while clearly marking and shaping the new territory she has designed.

As Houben's work is becoming more monumental and grander in its sweep (while holding onto its assembled and contextual character), she is looking for larger fields on which she can place her vision. After coming in second in several European competitions that the firm has entered in the last few years, Houben in 2005 finally won a major design commission in Lleida, Spain. La Llotja, a congress centre and theatre, hewn from local stone floats above an open public space next to the Segre River. It will support an artificial landscape on its roof from which one can view the surroundings. The design answers the grand, vertical forms of the city cathedral with a horizontal slab hollowed from underneath to accommodate large assembly spaces, supporting another place of gathering and shading yet another one below it. The architecture is singular and clear, yet also disappears into the task of marking and making public space.

Against this kind of clear monument of form stands Houben's work in Tirana, Albania. Asked by the mayor of that city to come up with urban design guidelines and then engaged by several developers, Houben formulated an urban strategy that evidenced itself in clear forms. She proposed ways of clarifying and strengthening the existing urban structure,

rather than replacing it with something new. The buildings she has designed for this new reality are three-dimensional collages, but they also have clarity, a simplicity (that also responds to local building methods) and a self-confidence that will let them be clear building blocks for a new Tirana.

In all the work, Houben is building on the immense skill at responding to, accommodating and marking developed over the twenty-five years that Mecanoo has been making buildings. She is bringing this knowledge towards a sensual singularity in form and an acute analysis that produces minimal massiveness. Her assemblage monumentality seems to be a way of space making and space marking in a manner that can help us feel at home in a fast-changing world by combining boundaries with openness. Mecanoo has transformed the assembling of parts – like its construction set namesake – to forming iconographic buildings for the Netherlands, Europe and – more recently – even for the whole world.

Aaron Betsky (1958) is director of the Cincinnati Art Museum and professor in Architecture and Design at the University of Cincinnati since 2006.

Previously he was director of the Netherlands Architecture Institute (2001–2006) and curator of Architecture, Design and Digital Arts at the San Francisco Museum of Modern Art (1995–2001).

Voor het Bijlmerpark, de bekroning van een grootschalig stadsvernieuwingproject in de Amsterdamse Bijlmermeer, ontwierp Houben een romantisch landschap dat gebaseerd is op een klassiek park, zij het geabstraheerd, opgeklaard en voorzien van krachtiger contouren. Om de grenzen van deze nieuwe openbare ruimte te markeren gebruikt ze graag woningen en voorzieningen, waarmee opnieuw een fijngevoelige, maar heldere overgang naar de bestaande bebouwing wordt gecreëerd. Hiermee krijgt het nieuw ontworpen territorium een herkenbare en overzichtelijke eigen vorm.

Terwijl Houben's werk monumentaler wordt en groter in zijn gebaren (terwijl het zijn geassembleerde en contextuele karakter bewaart) kijkt ze uit naar mogelijkheden om haar visie op grotere schaal te realiseren. Nadat het bureau de afgelopen jaren bij meerdere Europese prijsvragen tweede was geworden, verwierf Houben in 2005 eindelijk een grote ontwerpopdracht in Lleida in Spanje: theater- en congrescentrum La Llotja. Het complex lijkt gehouwen uit de plaatselijk voorradige zandsteen en zweeft boven een openbaar plein aan de rivier de Segre. Het dak biedt plaats aan een kunstmatig tuinlandschap dat uitzicht biedt over de omgeving. Het ontwerp reageert op de voornamelijk verticale vormen van de kathedraal op de heuvel in de vorm van een horizontaal volume dat ruimte biedt aan grote vergader- en theaterruimten, en tegelijkertijd beschutting biedt aan een open ontmoetingsplek eronder. De architectuur is eenduidig en helder, maar blijft dienstbaar aan haar taak: het scheppen en markeren van openbare ruimte.

Tegenover zo'n heldere monumentale vorm staat Houben's werk in Tirana in Albanië. De burgemeester vroeg haar te

komen met richtlijnen voor de stedenbouwkundige ontwikkeling van de stad en vervolgens werd ze benaderd door verschillende projectontwikkelaars. Houben heeft voor de stad een strategie ontwikkeld die zich uit in heldere vormen. Ze reikt mogelijkheden aan voor een verheldering en versterking van de bestaande stadsstructuur en geen vervanging door iets nieuws. De gebouwen die ze voor deze nieuwe realiteit heeft ontworpen zijn driedimensionale collages, maar ze hebben een helderheid, een eenvoud, die ook beantwoordt aan de lokale bouwwijze en een onbevangenheid die ze tot sterke bouwblokken van een nieuw Tirana zullen maken.

In al het werk dat ze in de afgelopen vijftientig jaar met Mecanoo heeft gedaan, bouwt Houben voort op haar vermogen om te reageren, zich aan te passen en te markeren. Ze brengt deze kwaliteit naar een fijnzinnige sensualiteit in vorm en een analytische scherpheid, die leidt tot een minimalistische massiviteit. Haar monumentale assemblages lijken een manier te zijn om een ruimte te vormen en te duiden, waarin we ons thuis kunnen voelen in deze snel veranderende wereld, omdat deze plek afgebakend is en toch open. Mecanoo heeft zich langzaam maar zeker getransformeerd van het assembleren van onderdelen – zoals het montagespeelgoed Meccano – naar het ontwerpen van iconen voor Nederland, Europa en – recentelijk – zelfs voor de hele wereld.

Aaron Betsky (1958) is sinds 2006 directeur van het Cincinnati Art Museum en professor Architectuur en Industrieel Ontwerpen aan de Universiteit van Cincinnati. Hij was directeur van het Nederlands Architectuurinstituut (2001–2006) en curator Architectuur, Industrieel Ontwerpen en Digitale Kunsten van het Museum of Modern Art in San Francisco (1995–2001).

Francine Houben's well-spoken modernism

Ruud Brouwers

Francine Houben's welsprekende modernisme

Ruud Brouwers